

Presentació: Grècia i les lletres catalanes

JÚLIA BUTINYÀ

UNED

ANTONIO CORTIJO

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

VICENT MARTINES

ISIC-IVITRA, UNIVERSITAT D'ALACANT

Aquest volum vol ser una mostra —a data d'avui, encara a inicis del 2014— de la situació dels estudis sobre la influència hel·lenista al damunt de l'Humanisme de la Corona d'Aragó.

Cal avançar que, sense cap ànim de protagonisme per cap literatura ni de voler magnificar els fets, aquestes lletres tingueren una funció de cruïlla al moment tan sensible dels orígens de la projecció del cabdal hel·lenístic cap Occident. A la vegada, en aquesta línia, al decenni dels 30 del segle passat, per part de la crítica principal —els Rubió i Martí de Riquer— es va establir la idea d'un Humanisme a la cultura catalanoaragonesa, en relació amb uns contactes grecs prou primicers en el temps. Així com també cal tenir en compte la parèntesi produïda en aquestes investigacions, més que pel fet d'haver estat qüestionades pel d'haver estat atacades i arraconades, arribant a deixar de banda el fet mateix d'aquell corrent, cosa que es va donar amb especial intensitat a la mateixa àrea científica catalana. Darrerament tanmateix hi ha hagut una represa de valoració d'aquell corrent humanístic, amb particular imprompta des de les obres en llengua catalana, com es pot constatar a la bi-bliografia dels treballs que formen aquest volum, o bé a la dels seus autors o dels mateixos coordinadors.

Així doncs, des d'una perspectiva internacional, ens trobem avui amb un moviment rescatat, però alhora amb un buit d'estudis al llarg dels darrers decennis del segle XX, havent quedat exclòs un llarg període de temps d'una parcel·la cultural que li era pròpia. Ací, ho reprenem amb llibertat de continguts d'acord amb la proposta temàtica que vertebrava el volum, bé que potser al nombre

escàs de contribucions ha influït el problema derivat de la manca de conreu de la temàtica.

Ara bé, s'ha obtingut un conjunt ric, tant pel que té de valuós, per tal com constitueix una primera represa, com pel que té de variat. Així mateix cal dir que, en la mesura que és reduït, és ben representatiu de l'entitat i personalitat del corrent en aquesta cultura, així com abarca un panorama ampli comptant no sols amb els orígens i la visió des del món bizantí, en una arplega no efectuada abans, sinó també amb la consideració de la península ibèrica i les seves cultures. Val a dir, sense fer un tall amb el procés respecte a la Corona de Castella ni tampoc envers figures d'un origen i que viuen a altres llocs o bé que escriuen en altres llengües. Aquesta flexibilitat no podia ser menys en relació a un moviment que no sols té plantejaments amplis, com és l'humanístic, sinó que fins i tot per alguns, en essència, té lloc quan s'empra com a llengua dominant el llatí com a llengua clàssica i universal o bé, per altres, quan s'introdueix el coneixement del grec.

Passant ja a la descripció dels treballs, comencem pel rastreig efectuat per Ilias Oikonomopoulos a través dels *Erudits de Bizanci des de 1261 fins a 1453 i professors de grec bizantins a Occident*; això li permet obrir la temàtica dels *Contactes de l'Humanisme amb el món grec*, tema cabdal per a tot el volum, el qual dedica la gran part dels treballs a aspectes humanístics.

Cal valorar particularment l'esforç de recapitulació efectuat, que permet a l'autor resseguir el gran paper de les lletres gregues i la cultura bizantina tot al llarg de l'Edat Mitjana, posant l'atenció en les principals figures que actuaren de transmissors de la cultura antiga, així com als concilis i esdeveniments de relleu. Aquesta anàlisi li mena a suggerir propostes des de punts de vista renovadors, com ara esdevé amb el prehumanisme de la figura d'Heredia, que, anticipat i defensat recentment per Martines a *L'humanisme a la Corona d'Aragó (en el context hispànic i euro-peu)*, qüestiona postures crítiques anteriors.

Tot plegat, el munt d'informació aportada li ofereix un bon angle d'observació per al procés d'arribada i projecció del cabdal grec a Europa, i en concret a les terres hispàniques, des d'on –com es resum a la conclusió– s'explica a més el paper i anticipació de la corona d'Aragó.

El treball del professor Escartí, *L'atracció pel món clàssic: de Bizanci a Grècia i Troia (ss. XIII-XV)*, tracta de l'atracció pel tema grec a l'àmbit de la Corona catalanoaragonesa, de la historiografia a la literatura de ficció. I bé que parteix de les cròniques, en concret del

Libre dels fets, com primera petja del món grec en la literatura catalana, i arriba fins a la segona meitat del Quatrecent amb la *Crònica i Dietari del Capellà d'Alfons el Magnànim*, se centra preferentment al referent geogràfic i cultural en què predominen episodis de la història clàssica, ja en el camp literari del segle XV.

L'autor observa com la mitologia i el passat grec es difonen des de les *Històries troianes* de Guido delle Colonne, alhora que també des de l'humanisme italià. Així mateix contempla fets que hi són definitius, com ara el classicisme de Bernat Metge, especialment a *Lo somni*. Al pas del desenvolupament de l'estudi se'ns hi fa veure com en aquestes lletres es passa d'unes referències hel·lèniques més o menys vagues a la imposició humanística, la qual, havent informat obres tan importants com són les grans novel·les cavalleresques, *Curial* i *Tirant*, triomfa a la segona meitat del XV, cloent el treball amb Joan Roís de Corella i la moda de temes i motius grecs i troians.

El capítol de Sònia Gros, *Boccaccio i la novel·la sentimental grega al "Curial"*, distingeix els motius característics de la novel·la grega en el *Curial e Güelfa*, a través del relat II, 7 del *Decameron*; l'anàlisi se centra en les intertextualitats detectades en les relacions de la novel·la catalana amb el conte d'Alatiel, on l'italià parodia amb mestratge els esquemes del gènere. Això porta a l'autora a concloure que Boccaccio actua com mitjancer de la tradició clàssica, ja que el novel·lista català no sols queda lligat al món grecolatí, sinó que n'és paradigmàtic i és exalçat a la seva narració. L'autora destaca a més que es tracta d'una excepcional valoració de la literatura grega d'entreteniment, quedant el certaldès com a model d'escriptura, a l'altura dels mateixos clàssics; a banda de valorar la perspicàcia i mestria literària per part del novel·lista anònim.

El *Tirant Lo Blanch* ha estat treballat pel professor Manuel Serrano en *La realidad griega en la ficción del "Tirant"*, qui s'adona i mostra com la gran novel·la de Martorell està lligada al fet de la caiguda de Constantinoble, sobre el qual gira l'argument així com en determina la intencionalitat. En una visió de conjunt però alhora detallada, doncs, repassa els components del paral·lel des de l'actuació de la Companyia Catalana i Roger de Flor al Mediterrani —la semblança amb la figura del qual ja va ser avançada per Martí de Riquer— fins al final de l'Imperi Bizantí, resseguint amb atenció i noves mirades el seu reflex sobre la ficció, segons els interessos literaris de l'autor per tal de construir la imatge llegendària del seu heroi com a símbol estimulador per a la cristiandat.

Dins dels aspectes humanístics també situem el treball de Marco Antonio Coronel, *Admiración y censura de Grecia*, on examina, a través del llibre I del *De disciplinis*, la visió de Lluís Vives sobre Grècia. Això li duu a la conclusió que l'humanista s'avança a la història crítica i a les noves disciplines que per a l'estudi del món antic es desenvoluparan des de la segona meitat del segle XVII ençà.

Interessa encara destacar la visió de l'autor sobre Vives front a la cultura grega, que veuria no pas com resultat d'una civilització de superhomes o un referent classicista immòbil o inalterable, ans com un valor que va quallant i es va modificant al pas del temps; val a dir com un patrimoni que tot just per aquesta assimilació crítica al llarg dels segles defineix a la cultura occidental.

Potser calgui ressaltar la normalització que suposa de considerar la seva figura dintre del cabdal d'aquesta cultura, com ha fet així mateix el professor Francisco Calero i com s'ha efectuat ja en altres publicacions: *Scripta Humanistica*, *eHumanista*/IVITRA, etc., i segons defensava el professor Batllori, sense que això impliqui repercussions amb exclusions de cap mena.

I tot i que al segle XX podríem fer un llarg apartat tant per a la crítica com per autors de creació com Carner, Costa i Llobera, D'Ors, Espriu o Maragall..., centrem tan sols l'atenció en un punt ben concret tractat amb una metodologia ben original. Així, Helena Badell s'hi fixa en Konstandinos P. Kavafis mitjançant les traduccions de Carles Riba i d'Alexis Eudald Solà, considerades la primera més literal i la segona més literària. Aquesta observació li permet de fer-hi fines distincions en qüestions de traducció, mètrica i poètica, que extreu de l'estudi del guió com a signe de ruptura de gran riquesa en el poeta d'Alexandria, el grec modern més traduït.

En un altre ordre de coses, Antonio Cortijo analitza la presència dels mots *Grècia* i *griego* en l'obra mitològica en prosa de Corella. Li interessa, en general, l'amnàlisi de la seva su funció ambivalent com a representació paradigmàtica y utòpica de l'amor entès como a ira i soberbia militar. És a dir, el grec es mostra com a representatiu de la força de l'ànim en l'home que el mou a l'acció i a la cerca, la vida i la lluita en la *palestra*, tot barrejant així els motius de l'imaginari amorós sacroprofà.

Finalment, fent encara un resum dels treballs aplegats i en una vista de conjunt que palesi l'amplada temàtica, cal notar que es parteix d'un article —el primer que hem resumit ací— que pot fer d'embolcall a tota la resta, actuant com a plataforma des de la perspectiva grega.

A continuació hi ha capítols que atenen de la presència a la fascinació per la temàtica hel·lènica al llarg de l'Edat Mitjana, en la qual es percep la seva ombra de manera ambivalent: bé en obres que merament en són testimoni o reflex, o bé —més avant en el temps— en altres que en són mirall i que pretenen fidelitat en esperit i en art, com ho són des de diferents cantons les que entenem sota la influència humanística; ací els estudiosos han ressaltat sobretot les novel·les cavalleresques i Roís de Corella. Després, tenim un treball sobre Lluís Vives, sota un plantejament idoni per aquest volum, que acara el mateix concepte de Grècia. I finalment, comptem amb un article puntual sobre textos de la nostra època, el qual no sols fa el fet de cobrir aquesta a tall de representació, sinó que és a més un possible incentiu i exemple per a futurs contrastos en matèria de traducció, tan viva en l'actualitat.

Els editors presenten aquest conjunt considerant-lo, doncs, una avançada al desenvolupament del tema, encara tan pendent de contribucions.

1 de febrer de 2014

